

A group of diverse young people, including men and women of various ethnicities, are gathered outdoors in a park-like setting with trees in the background. They are dressed in casual summer attire like t-shirts and shorts. A young man in a green t-shirt and glasses is in the foreground, looking towards a young woman in a white t-shirt and grey pants who is looking at another man in a dark blue t-shirt. The overall atmosphere is bright and social.

What the FAQ?!

Hoe begeleid je
relationele en seksuele vorming
in superdiverse groepen?

Inhoud

Inleiding _____	5	Seks en de wet _____	22
Waarom deze publicatie? _____	5	Een basisrecht _____	22
Waarover gaat deze publicatie? _____	5	Wat mag er (niet) in België? _____	23
Waarom relationele en seksuele vorming? _____	6	What the 'FAQ'?! _____	26
Superdiversiteit en intersectionaliteit _____	6	Moet ik zelf een expert zijn? _____	26
Vijf tips voor een goede begeleidershouding _____	8	In mijn groep zijn er twee jongeren die altijd aan het woord zijn. De rest luistert mee maar heeft geen inbreng. Wat moet ik doen? _____	26
Tip 1: Ken jezelf, blijf jezelf, vermijd vooroordelen _____	8	Hoe zorg ik ervoor dat iedereen zich op hun gemak voelt tijdens een vorming over relaties en seksualiteit? _____	26
Tip 2: Wees nieuwsgierig _____	9	Wat doe ik als de jongeren mij persoonlijke vragen stellen? _____	27
Tip 3: Lees de groep _____	9	Hoe zorg ik ervoor dat jongeren niet sociaal wenselijk gaan antwoorden? _____	27
Tip 4: Let op je lichaamstaal _____	10	Ik plan volgende maand een vorming in mijn groep. Moet ik de ouders daarvoor verwittigen? _____	27
Tip 5: Zoek samen naar gelijkenissen _____	11	De jongeren in mijn groep gebruiken homo als scheldwoord. Als ik daarop reageer, zeggen ze dat dat maar 'om te lachen' is. Hoe reageer ik daarop? _____	29
Inhoud vorming _____	12	Ik ben een leefgroepbegeleider. Een meisje van mijn leefgroep is zwanger maar wil niet dat haar ouders dat weten. Wat moet ik doen? _____	29
Doelen _____	12	Ik kom het lokaal binnen en een van de jongeren zegt: "Vorming over seks? Dat is niet nodig hoor, wij weten alles al!" Wat doe ik? _____	29
Veiligheid _____	12	Ik wil dat jongeren ook na vorming(en) over dit thema juiste informatie kunnen krijgen/vinden. Hoe pak ik dat het beste aan? _____	30
Opbouw vorming _____	13	De jongens van mijn groep zeggen dat ze dagelijks naar porno kijken en vinden dat heel normaal. Hoe moet ik daarop reageren? _____	30
Voorbereid, geen allesweter _____	13		
What's in a name? _____	14		
Gesprek leiden _____	15		
Thema's relationele en seksuele vorming _____	15		
Lichamelijke ontwikkeling _____	15		
Weerbaarheid _____	15		
Relationele ontwikkeling _____	17		
Seksuele ontwikkeling _____	17		
Praktisch _____	18		
Waar? _____	18		
Locatie _____	18		
Opstelling ruimte _____	18		
Wie? _____	18		
Doelgroep _____	18		
Begeleider _____	19		
Wanneer? _____	20		
Seksuele ontwikkeling _____	21		

Hoe ga ik om met jongeren die heel negatief zijn ten opzichte van holebi's? _____ 31

De jongeren in mijn groep doen tijdens de vorming hun oren dicht, ze willen het niet horen.
Wat doe ik? _____ 31

Wat doe ik als mijn hele groep commentaar heeft op één jongere? _____ 32

Alle jongeren in mijn groep vinden dat een meisje negatieve aandacht uitlokt als ze een kort rokje aan heeft. Hoe speel ik daarop in? _____ 32

De meisjes in mijn groep zeggen dat ze anale seks hebben, zodat hun maagdenvlies intact blijft en ze zeker bloeden bij de eerste keer. Hoe reageer ik daarop? _____ 32

Ik kwam te weten dat de jongeren in mijn groep vaak chatten met onbekenden.
Hoe reageer ik daarop? _____ 33

Een jongere zegt: "Ik mag van mijn geloof toch geen seks hebben voor het huwelijk, dus moet ik daar niet over leren." Wat moet ik daarop zeggen? _____ 33

Enkele jongeren van mijn groep denken heel genderstereotiep. De vrouw moet koken, voor de kinderen zorgen en het huishouden doen, de man moet geld verdienen. Dat is bij hen thuis ook zo. Hoe speel ik daarop in zonder hun thuissituatie in vraag te stellen? _____ 34

Tijdens de vorming vertelt een jongere wenend dat die seksueel misbruikt werd door een familielid. Hoe ga ik daarmee om? _____ 36

Bronnen _____ **37**

Colofon

What the FAQ?! is een uitgave van
Pimento | Kipdorp 30 | 2000 Antwerpen
info@pimento.be | pimento.be

Redactie

Evelien Luts | Ans Oomen | Veronika Thiers

In samenwerking met

Fatma Arikoglu (ella vzw)

Met dank aan

Sarah Joos (Pimento) | Mieke Hulin
(Pimento) | Annick Van den Eynde (Pimento)
| Wannas Magits (Sensoa) | Thomas
Demyttenaere (Sensoa) | Jeugdzorg Emmaüs
| Kras vzw | Atlas, Integratie & Inburgering
Antwerpen | Veerle Bucquoye (Pimento)
| Sarah van Laerhoven (Pimento) | Jolien
Schoeters (Pimento) | Griet Vanhaevre
(leerkracht) | Femke Luiken (stagiaire) |
Nikki Anna Bruin (stagiaire) | Danique Zaal
(stagiaire) | Lore Derveaux (stagiaire)

Taalnazicht

Bart Boone

Vormgeving

Jan Van Bostraeten

Verantwoordelijke uitgever

Jasper Wolfs

ISBN-nummer

9789491850400

Wettelijk depot

D/2021/13.233/2

© Pimento

Inleiding

Waarom deze publicatie?

Pimento heeft veel **expertise** in vorming over relaties en seksualiteit aan jongeren. Elke dag komen we in contact met jongeren die onderling verschillen. In sommige groepen kunnen die verschillen opvallend veel groter zijn, zoals in een grootstedelijke context. De realiteit is bovendien vaak veel complexer dan we op het eerste gezicht denken. Tot ons doelpubliek behoren jongeren met **diverse achtergronden** op het vlak van leeftijd, religie, sociaaleconomische

klasse, thuissituatie, gender, sekse, seksuele en romantische oriëntatie, enz. Vanzelfsprekend zijn er dus ook verschillende opvattingen over het thema relaties en seksualiteit aanwezig. Dat kan enorm leerrijk zijn en boeiende gesprekken opleveren, maar soms ook tot verwarring, discussie of conflict leiden. Je kunt op zoek zijn naar manieren om daar goed op in te spelen. Hoe ga je daarmee om? Je inleven in de leefwereld én de vragen, verwachtingen en

referentiekaders van de jongeren, dat is de boodschap. Maar wat als die in een groep nu heel uiteenlopend zijn? Of helemaal niet overeenkomen met jouw eigen overtuigingen?

Deze publicatie is geschreven vanuit onze eigen ervaringen. Jouw situatie is waarschijnlijk net iets anders. Maak er dus vooral je eigen ding van!

Waarover gaat deze publicatie?

In deze publicatie bieden we je handvaten om het thema relaties en seksualiteit bespreekbaar(er) te maken in groepen. Verwacht je standaardoplossingen, checklists of werkvormen? Die zul je hier niet lezen. Je krijgt wel heel wat **relevante achtergrondinformatie, concrete casussen en tips**.

Je kunt deze informatie toepassen op verschillende contexten. Zowel

op school als in de vrije tijd, in de bijzondere jeugdzorg, enzovoort.

We focussen vooral op **gelijkenissen** tussen de jongeren en minder op de verschillen. Verschillen hoeft je niet bewust op te zoeken, je komt ze dagelijks tegen. Iederéén is namelijk anders. Maar zo goed als iedereen komt ooit weleens in aanraking met relaties en seksualiteit. Verliefd

worden, seks hebben, misschien wel kinderen krijgen. Iedereen denkt na over relaties, het eigen lichaam, de andere. Let wel, we zijn niet blind voor de verschillen tussen jongeren. Alle jongeren hebben een eigen achtergrond en een eigen startpositie in de groep waar de vorming plaatsvindt. Toch proberen we samen te focussen op gelijkenissen tussen de jongeren.

Waarom relationele en seksuele vorming?

Seksualiteit in de brede zin hoort bij het leven. Daarom heeft elke jongere recht op goede relationele en seksuele vorming. Seksuele en reproductieve rechten zijn trouwens **fundamentele en universele rechten van de mens**. Relationele en seksuele vorming heeft bovendien **positieve effecten**:

- * Minder ongeplande zwangerschappen
- * Minder seksueel overdraagbare infecties/aandoeningen
- * Minder seksueel geweld
- * Jongeren maken meer verantwoorde keuzes

Samen vergroot dat de kans op een gezond en prettig seksueel leven binnen relaties die gebaseerd zijn op gelijkwaardigheid.

Hét doel van vorming over relaties en seksualiteit aan jongeren is hen begeleiden in hun relationele en seksuele ontwikkeling. Zo worden ze in staat om **zelfbewuste keuzes te maken voor een positieve seksualiteitsbeleving en om risico's te vermijden**.

Kan ik enkel door vorming iets doen met dit thema? Nee,

natuurlijk niet. Liefst niet, zelfs! **Relationele en seksuele vorming is een continu proces**, geen eenmalige 'opleiding'. Ga vragen niet uit de weg. Gebruik alledaagse situaties om over relaties en seksualiteit te praten met jongeren. En met kinderen. Want ja, ook met kinderen kun je praten over de juf die een baby in haar buik heeft of over kussende, verliefde mensen op straat. In de loop van de hele ontwikkeling van elke persoon moet er aandacht zijn voor dit thema.

Superdiversiteit en intersectionaliteit

Een stukje theorie, nu. De wereld is de laatste twee decennia fundamenteel veranderd door globale evoluties: verhoogde mobiliteit, de opkomst van het internet, enz. Bovendien groeit het besef dat diversiteit in sociale klasse, opleiding, religie, gender en andere identiteitskenmerken veel groter is dan we doorgaans denken en aangeleerd krijgen. Daardoor kunnen we niet meer op dezelfde manier als vroeger naar diversiteit kijken. De globale evoluties zorgden voor een drastische wijziging in de structuur van 'diversiteit'. We leven nu in een **superdiverse samenleving**. Diversiteit is, bij manier van spreken, veel diverser en gelaagder geworden. **Superdiversiteit** manifesteert zich wereldwijd. Tot nu toe hoofdzakelijk in (centrum) steden maar stilaan ook in kleinere steden en gemeenten. Daardoor is het benaderen van de enorme diversiteit onder jongeren vanuit het

*cultuurdenken*¹, wat te vaak gebeurt, nu meer dan ooit achterhaald en fout. Jongeren worden namelijk ook gevormd door kenmerken als leeftijd, sociaaleconomische klasse, sekse, seksuele en romantische oriëntatie, familiesituatie, migratieachtergrond, fysieke en mentale capaciteiten, opleiding, geografische locatie, mediagebruik, verblijfsstatuut, taal, gezondheid, religie, bezit, maatschappelijke ontwikkeling, nationaliteit, huidskleur, sociaal netwerk, enz. Dat zijn niet zomaar 'details', het zijn **assen van identiteitsvorming**. Ze geven vorm aan wie we zijn en welke maatschappelijke positie we in de samenleving krijgen én kunnen innemen. Ze vormen mee onze identiteitsontwikkeling: de manier waarop anderen naar ons kijken en hoe wij die blik onze

identiteit mee laten bepalen. Die assen zijn niet 'neutraal': je bent niet 'zomaar' een jongen of een meisje of een persoon die zich niet identificeert met die categorieën, maar ze bepalen mee welke kansen je krijgt en niet krijgt in het leven. Daarom is het belangrijk dat we ook bekijken hoe die assen elkaar beïnvloeden. Dit brengt ons bij kruispuntdenken of intersectionaliteit.

Kruispuntdenken² (of intersectioneel denken) is een manier van denken over verschil en machtsongelijkheid. Verschillen tussen mensen komen er doordat iedereen op een ander kruispunt staat van verschillende assen van identiteitsvorming. Je mag dus niet inzoomen op maar één as. Mensen zijn veel meer dan enkel hun sociale klasse of seksuele voorkeur.

¹ Mensen indelen op basis van culturele- of geloofskenmerken met stigmatisering en wij-zij-denken als gevolg, waarbij de 'wij' beter is dan de 'zij'.

² Voor meer info over intersectioneel denken: ellavzw.be/publicaties.

Al die assen haken op elkaar in en hebben invloed op elkaar. Ze bepalen samen onze positie, ons gedrag en ons denken. Ook de kansen die we krijgen, hangen daarmee samen. De maatschappij schat namelijk bepaalde kenmerken hoger in of beschouwt ze meer als de norm dan andere. Zo hebben sommige mensen dominante en dus vaak geprivilegieerde kenmerken (bv. een heteroseksuele witte man van middelbare leeftijd zonder arbeidsbeperking uit de sociaal-economische middenklasse). Doordat zij beantwoorden aan de verwachte normen en dominante ideeën worden die mensen minder in vraag gesteld en kunnen zij hun stem sterker laten doorwegen dan iemand met minder geprivilegieerde kenmerken (bv. een lesbische jonge vrouw van kleur met een zichtbare beperking in kansarmoede). Verschillende mechanismen van achterstelling versterken elkaar: seksisme, racisme, klasseongelijkheid, leeftijdsdiscriminatie enz.

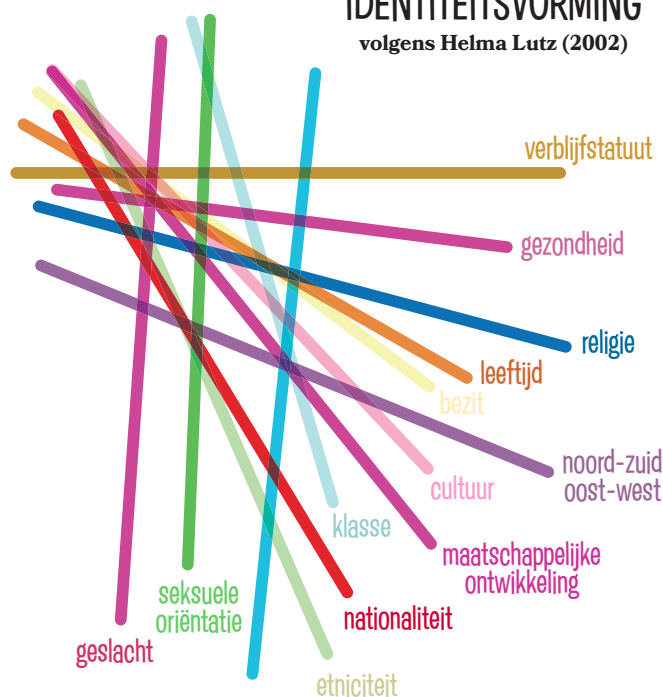
Stel dat een jongere (1) niet voldoet aan het heersende schoonheids-ideaal én (2) geen merkkleren kan betalen én (3) thuis een andere taal dan het Nederlands spreekt. Dan kan die jongere nadelen ondervinden doordat die niet voldoet aan de dominante normen: 'mooi' zijn, niet in armoede leven, thuis Nederlands spreken. Die kenmerken beïnvloeden en versterken elkaar onderling. Zij die wel voldoen aan de normen, bevinden zich op dat moment in die context in een geprivilegieerde positie.

Je hebt het kruispuntdenken nodig om de enorme **diversiteit en complexiteit** binnen groepen jongeren te kunnen zien en ermee om te gaan. Denk eraan dat iedereen spreekt vanuit eigen ervaringen en achtergrond, en dat referentiekader daarbij als een vanzelfsprekendheid ervaart. Ga ervan uit dat de mensen om je heen hun referentiekader zo vanzelfsprekend vinden als jij dat van jou. Voor jongeren in de vroege adolescentie of puberteit is het volgens de ontwikkelingspsychologie bovendien niet evident om zich in het perspectief van een ander te verplaatsen. En daar ligt nu juist onze taak als begeleider: jongeren leren stilstaan bij de invloed van de verschillende identiteitsassen op hun (opvattingen over) relaties en seksualiteit. Dat kan er op zijn beurt voor zorgen dat ze elkaar ontdekken, begrijpen

en respecteren. Daarbij hoort ook het in vraag stellen van jouw eigen (geprivilegieerde?) positie, en de vanzelfsprekendheden die er binnen de dominante groep gelden. En daar gaat deze publicatie over: over vorming begeleiden bij jongeren die deel uitmaken van die superdiverse samenleving.

14 ASSEN VAN IDENTITEITSVORMING

volgens Helma Lutz (2002)

Vijf tips voor een goede begeleidershouding

TIP 1

Ken jezelf, blij jezelf, vermijd vooroordelen

Iedereen heeft een eigen **referentiekader** en (verborgen) vooroordelen over mensen. Vertrek vanuit een houding van respect voor alle jongeren. Zorg dat iedereen, zonder te beoordelen of veroordelen, hun eigen mening kan geven. Soms is dat niet gemakkelijk. Stel: je staat voor een groep 18-jarigen van wie sommigen nog geen seks hebben gehad. Je hoort dat enkele jongeren zeggen dat dat 'niet normaal' is. In die situatie is het aan jou om ervoor te zorgen dat niemand zich abnormaal of veroordeeld voelt, en dat ieders mening toch gehoord kan worden. Wees je bewust van je eigen gevoeligheden, visie en referentiekader zodat je daarop kan anticiperen. Als je een (voor)oordeel voelt bij jezelf, wees dan nieuwsgierig (zie pagina 9). Wees je bewust van de gevoeligheden die jongeren zelf hebben, van welke groepsnormen er leven, wie daarbuiten dreigt te vallen en zich daardoor benadeeld of bekeken kan voelen.

“Ik ging er altijd van uit dat alle jongens uit zijn op seks. Tot een jongen van mijn groep zei dat hij helemaal nog geen seks wilde, maar zijn vriendin wel.”

REFLECTIE: Welke privileges heb jij (niet) (gehad) in je leven? Wees je ervan bewust dat die kunnen verschillen van die van de jongeren in je vorming. Enkele voorbeelden:

- * Een goede/hoge opleiding
- * Een warm(e), steunend(e) en welgesteld(e) gezin/context
- * In een veilige buurt wonen
- * Weinig last hebben van discriminatie, racisme, seksisme
- * Met je ouders/vrienden over seks kunnen praten
- * Kunnen beantwoorden aan het heersende schoonheidsideaal
- * Privileges op basis van je sekse/genderidentiteit/seksuele en romantische oriëntatie/ ...

Wees open en authentiek. Maakt een uitspraak je verdrietig? Probeer jezelf niet te verliezen in de emotie. Je kan ervoor kiezen om daar eerlijk over te communiceren. Moet je persoonlijke info delen? Nee,

natuurlijk niet. Wat kan je dan wel doen? Een sfeer scheppen waarbij de jongeren voelen dat jij je open en kwetsbaar opstelt. Zo stimuleer je hen om hetzelfde te doen.

Je hebt zelf een mening, natuurlijk. Maar de mening van de begeleider mag niet centraal staan. Het draait om de **meningen van de jongeren**. Als ze er expliciet om vragen, kun je wel jouw kijk op de zaak geven, maar vermeld erbij dat dat jouw persoonlijke opvatting is. Anders kan het zijn dat de jongeren:

- * het gevoel krijgen dat hun (andere) mening fout is;
- * defensief worden omdat jouw mening niet strookt met die van hen;
- * jouw mening overnemen zonder er zelf kritisch over na te denken.

Pas op met woorden als 'normaal', 'natuurlijk' en 'uiteraard'. Dat kan onbedoeld erg veroordelend klinken. En wat voor jou 'normaal' lijkt, kan voor anderen misschien juist *niet* 'normaal' zijn. Let ook op met woorden die niet **genderneutraal** zijn. In plaats van te spreken over een vriend/-in, spreek je beter over een partner

of lief. Iedereen kan op die manier op je vraag of stelling reageren, ongeacht hun seksuele of romantische voorkeur. Benoem zaken niet als mannelijk/vrouwelijk. Je kan wel spreken over zaken die de maatschappij als mannelijk/vrouwelijk ziet. Zo maak je duidelijk dat het om een interpretatie gaat. Let op met aansprekingen als 'jongens en meisjes'. Kies voor een

alternatief, zoals 'iedereen', of laat de groep zelf een genderinclusieve benaming bedenken. Er bestaan ook genderneutrale persoonlijke voornaamwoorden. Even op een rijtje:

- * Vrouwelijk: zij/haar: Zij neemt haar boek.
- * Mannelijk: hij/zijn: Hij neemt zijn boek.
- * Genderneutraal: die/hun: Die

neemt hun boek.

Je vraagt het beste niet in groep welke voornaamwoorden iedereen verkiest. Dat kan voor een gevoel van onveiligheid zorgen. Geef wel mee dat iedereen je erop mag aanspreken als je de foute voornaamwoorden gebruikt.

Tip 2

Wees nieuwsgierig

Boeiend, zo'n diverse groep jongeren! Het komt het gesprek ten goede als je **oprechte interesse** toont en geen bevooroordeelde uitspraken doet. Je krijgt een pak minder sociaal wenselijke antwoorden als je je nieuwsgierig opstelt. Vraag dus gerust door. Zo krijgen de jongeren namelijk niet het gevoel dat ze hun mening moeten *verdedigen*, maar wel dat ze die kunnen *verduidelijken*. Het is wel mogelijk dat bepaalde jongeren niet willen praten over hun ervaringen, maar dat hoeft ook niet.

“Als jongeren uitspraken doen waarmee ik niet akkoord ga of die me verbazen, hou ik me van de domme. Ik stel de meest idiote vragen om hen hun mening te laten verduidelijken.”

Ga er niet van uit dat jij iedereen begrijpt, dat iedereen jou begrijpt en dat iedereen elkaar begrijpt. Jullie kunnen aan dezelfde term heel andere betekenissen koppelen. 'Maagd zijn' is voor jou misschien 'nog geen penetratie gehad', terwijl dat voor een jongere kan betekenen dat hij/zij/die nog niet aan voorspel toekwam. Een nieuwsgierige houding is hier gepast, om te

weten te komen hoe de jongere erover denkt. Zorg er constant voor dat iedereen mee is. Vraag verduidelijking om misverstanden of foute interpretaties te vermijden. Bijvoorbeeld: “Wat versta jij onder de term seks?”.

“Als ik vorming geef, dan denk ik als een journalist. Het gaat mij niet om wat ik denk maar wel om wat mijn jongeren denken. Ik vraag genoeg door, totdat ik er zeker van ben dat ik hun visie volledig begrijp. Dan pas kunnen we op dezelfde golflengte praten.”

TIP 3

Lees de groep

Als begeleiding probeer je zoveel mogelijk te zien, horen en voelen wat er in een groep gebeurt. **Non-verbaal** gebeurt er heel wat. Die informatie is vaak eerlijk.

Interpreteer die info op basis van je eigen gevoel en intuïtie. Gebruik ze om je begeleidershouding zo goed mogelijk aan te passen aan de groep en haar leden. Zo ben je

in staat om contact te leggen met bijna elke jongere. Geef iedereen de kans iets te zeggen door veelpraters soms af te remmen en stillere jongeren expliciet om hun mening

te vragen. Dat betekent echter niet dat iedereen iets móét zeggen.

Welke thema's leven er bij de jongeren van jouw groep? Speel daarop in! De onderwerpen die je zelf belangrijk vindt, zijn mogelijk minder relevant voor (een aantal van) de jongeren in je groep. De vraag **wat jongeren bezighoudt**, kun je anoniem laten beantwoorden,

dat is vaak veiliger. **Hou niet vast aan een vooropgesteld programma**, maar pas je constant aan de noden van de groep en haar individuen aan. Behandel liever enkele thema's ten gronde dan een hele hoop oppervlakkig. Tenzij het je bedoeling is om kort enkele thema's aan te raken, natuurlijk.

“Ik had een hele les voorbereid over lichamelijke grenzen. Hoe dicht mag iemand komen? Wat vind jij wel of niet leuk? Toen begonnen de jongeren ineens over naaktfoto's doorsturen. Ik vond het moeilijk om mijn programma los te laten, maar ben blij dat ik het gedaan heb. Dat zorgde voor zoveel interessante gespreksstof!”

TIP 4

Let op je lichaamstaal

Wat vertelt je houding over jou? Veel! Je stuurt veel non-verbale informatie uit wanneer je voor een groep staat. Voel je je niet op je gemak bij een bepaald thema? Dat ziet en voelt de groep. Zorg dat je sterk in schoenen staat, maar geef ook tijdig je grenzen aan. De ideale basishouding is een **open, ontspannen en 'weerbare' houding**. Dat wil concreet zeggen: rechte rug, rechte schouders, armen ontspannen en voeten stevig op de

grond. Zittend of staand. Kruis je armen niet tijdens het luisteren, dat is een gesloten houding.

Je bent uiteraard geen standbeeld. Ondersteun je woorden gerust met **gebaren**. Dat geeft zelfs een meerwaarde als je iets vertelt. Daarbij aansluitend is je **blik** belangrijk. Idealiter straalt je mimiek focus, openheid, interesse en enthousiasme uit. Dat zal je groep motiveren om je te geloven

en mee te gaan in je verhaal. Probeer bewust voldoende non-verbale tekens te geven als iemand iets zegt, om aan te geven dat je het begrijpt: kijk die persoon aan, knik, hum, enz. Als je zelf aan het woord bent, spreid je je aandacht over de hele groep, zodat iedereen zich aangesproken voelt. Laat je blik over de groep gaan en kijk meerdere personen direct aan. Een vleugje **humor** kan bij jongeren ook wonderen doen!

TIP 5

Zoek samen naar gelijkenissen

Let op wanneer je over verschillen spreekt. Iedereen is natuurlijk anders, maar soms kan je vervallen in wij-zij-praten. Als jij je onderdeel voelt van een groep, bijvoorbeeld 'de Belgen', spreek dan niet over 'onze waarden en normen' ten opzichte van die van 'de andere'. Want wie bedoel je daar precies mee? Hoort een meisje dat geboren is in Tessenderlo met grootouders die allemaal geboren zijn in Marrakesh dan niet tot die groep 'Belgen'? Hou dus rekening met de grote verschillen die er in een groep kunnen zijn (cfr. superdiversiteit en intersectionaliteit, pagina 5). In plaats van de nadruk te leggen op wij/zij ga je beter op zoek naar **gelijkenissen**. Naar hetgeen iedereen belangrijk vindt: veiligheid, geborgenheid, eerlijkheid, respect, vertrouwen, enz. Let wel op met veralgemeningen en stereotyperingen over bepaalde groepen. Voorbeelden van (gender) stereotypen à la 'jongens zijn allemaal uit op seks' en 'meisjes kijken nooit porno' kunnen interessant zijn om te bespreken in een vorming. Wees je wel bewust van welke stereotypen en vooroordelen je zelf mogelijk hebt, en vermijd dat die je houding of

oordeel bepalen.

“Verschillen tussen jongeren zijn toch ook boeiend?” Ja hoor, je mag die gerust benoemen. Het kan heel verrijkend zijn om verschillende ervaringen en visies te horen. Jongeren leren zo hun eigen mening te vormen en respect op te brengen voor die van anderen. Maar als een groep snel dreigt te vervallen in wij-zij-denken, sta dan vooral stil bij de gelijkenissen. Dat lukt goed met dit thema want veel mensen worden ooit weleens verliefd, hebben seks, of krijgen al dan niet kinderen. Iedereen denkt na over relaties, het eigen lichaam, 'de andere'. Je kunt samen nadenken over:

- * Wat vond jij van je lichaam in de puberteit?
- * Hoe kun je respect tonen voor je lief? Hoe zou je dat doen als je een lief hebt?
- * Wat verwacht je van een relatie? Hoe ziet jouw ideale partner eruit en waarom?
- * Spreken jullie bij je thuis over dit thema? Zo ja, hoe? Zo nee, hoe sta jij daar tegenover? Kun je er met iemand anders wel over praten?
- * ... (Vul zelf aan met duizend ideeën)

Bij het bespreken van seksualiteit komen de thema's religie en cultuur weleens aan bod. Dat kan heel boeiende gesprekken opleveren. Let wel op met *discussies* over religie en cultuur. “In de Koran staat toch ... ?” of “Bij jullie is het toch zo dat ... ?” maakt de weg vrij voor veralgemeningen en foute info. Dat heeft impact op de groepsdynamiek. Het draait er niet om een verklaring te zoeken voor meningen of ervaringen. Als er oprechte interesse is, kun je wel ingaan op vragen. Zoek samen met de jongeren wat jullie interessant vinden om te bespreken. Het is belangrijk dat jongeren de boodschap krijgen dat **ieders mening telt**.

Jongeren mogen nooit het gevoel krijgen dat ze hun idee moeten *verdedigen* of dat er van hen verwacht wordt dat ze zich aanpassen aan de groepsnormen (m.b.t. seksualiteit en relaties). Je kunt wel vragen naar de beleving van jongeren, bijvoorbeeld: “Hoe is dat voor jou?”. Vraag vooral niet: “En hoe is dat bij *jullie*?” Dat impliceert dat die persoon behoort tot een groep die 'anders' zou zijn en afwijkt van de norm.

Inhoud vorming

Doelen

Hét doel is dat jongeren in staat zijn om **zelfbewuste keuzes** te maken.

Dat kun je stimuleren door:

- * informatie te geven
- * vaardigheden te oefenen
- * hen te laten nadenken over een uitspraak
- * verschillende meningen naast elkaar te laten horen
- * zich in te leven in de ervaring van iemand anders
- * oefeningen te doen over weerbaarheid
- * ...

Dat zijn verschillende invalshoeken om een thema te benaderen die ervoor zorgen dat het voldoende afwisselend blijft. Je kan ook het **KAVES-model**³ gebruiken. Dat model helpt de doelstelling van je programma te bepalen en je werkvormen daarop af te stemmen. Het is belangrijk dat verschillende aspecten van het thema aan bod

³ Meer info over het KAVES-model vind je hier: sensoa.be/de-inhoud-van-seksuele-opvoeding-bepalen-met-kaves

komen: kennis, attitudes, vaardigheden, emoties en steun. Door aandacht te hebben voor die aspecten vermijd je een overwicht aan theorie en voorzie je voldoende ruimte om te oefenen en te praten.

Maak aan de jongeren duidelijk wat het doel van de vorming is en welke verwachtingen je hebt van hen. Koester geen onrealistische verwachtingen: hoop niet stiekem dat de jongeren zullen 'veranderen' of dat ze op het einde van de vorming hetzelfde denken. Het is oké om te verschillen van mening, zolang er respect is voor elkaars mening. Geloof in jezelf, de groep en de jongeren, zie de (kleine) stappen die gezet worden. Je kunt niemand verplichten om te leren. Je kunt enkel **leerkansen aanbieden**. Het gras groeit niet door eraan te trekken, maar misschien heb je wel een zaadje geplant in het hoofd van een jongere?

Denk bij elk thema: "Hoe kan ik ervoor zorgen dat de jongeren

kritisch nadenken?" en "Hoe kan ik ervoor zorgen dat de jongeren beter in staat zijn om zelfbewuste keuzes te maken?". Neem dat als uitgangspunt om je vorming voor te bereiden.

"Ik probeer de lat voor mezelf niet te hoog te leggen. Homofobie wegwerken in een sessie van twee uur is niet mogelijk. De gasten erover laten nadenken wél."

REFLECTIE: Wat zijn jouw verwachtingen? Wanneer is de vorming voor jou geslaagd?

OPDRACHT: Formuleer de doelstellingen van jouw vorming als volgt:
de jongeren kunnen/kennen/
weten/hebben .....
..... zodat ze beter in staat zijn zelfbewuste keuzes te maken.

Veiligheid

Jongeren die relationele en seksuele vorming krijgen, kunnen zich onwennig voelen. Ze hebben nood aan veiligheid. Maar veiligheid creëren, hoe doe je dat? Het gaat dan zowel om **procesmatige veiligheid, psychische veiligheid**

als **fysieke veiligheid** (comfortabel lokaal, lucht en licht). Je biedt onder andere veiligheid door het programma goed op te bouwen en door afspraken te maken (bijvoorbeeld de PICKASOLL-

afspraken⁴). Vertrouwen kan er maar zijn als iedereen met respect naar elkaar luistert. Jongeren mogen nooit het gevoel krijgen dat ze hun achtergrond moeten *verdedigen*.

⁴ Zie sensoa.be/goede-begeleidershouding-bij-seksuele-vorming-met-pickasoll

Opbouw vorming

Beginnen met een werkvorm over de eerste keer seks? Nee. Dat is veel te hoogdrempelig en schrikt de groep waarschijnlijk af. Maar hoe bouw je een vorming dan wel op?

Start met de verwachtingen. Wat verwacht jij van de jongeren? Wat verwachten zij van de vorming en van jou? Maak afspraken en doe een opwarmer of ijsbreker om in het thema te komen. Dan komen de werkvormen. Eindig met een

(anonieme) evaluatie. Dat kan door enkele vragen in de groep te gooien of hen (anoniem) een briefje naar jou te laten schrijven.

Start niet met het meest hoogdrempelige thema. Als je het bijvoorbeeld wilt hebben over verliefdheid, relaties en seksualiteit doe je dat het beste in die volgorde. Je kunt die opbouw ook tegen de jongeren vertellen. Zorg voor voldoende afwisseling. Denk

eraan: er bestaat meer dan enkel gesprekswerkvormen. Als je merkt dat jongeren geeuwen, kan het zijn dat ze moe zijn. Of het is saaaaai en ze hebben nood aan actie. Of aan iets (audio)visueels. Of aan werken in kleine groepjes. Of aan een korte wandeling. *The possibilities are endless*. Inspiratie voor thema's vind je op pagina 15-17.

Voorbereid, geen allesweter

Je moet zelf zeker geen inhoudelijk expert zijn. Je kunt immers niet alles weten. Je kunt wel informatie opzoeken over het thema waar je van plan bent rond te werken. Als je weet waar dat kan, kun je dat samen met de jongeren doen⁵, bijvoorbeeld als je op een vraag geen antwoord weet.

Wees niet bang om je kwetsbaar op te stellen. “Dat weet ik niet, maar

we kunnen het samen opzoeken” is veel eerlijker en authentieker dan een begeleider die koste wat het kost op elke vraag een (mogelijk fout) antwoord probeert te formuleren. Informatie over verschillende religies, culturen en achtergronden is niet per se nodig. Je kunt de jongeren die dat willen hierin betrekken als ervaringsdeskundige. Bevraag dan wel degelijk *hun ervaring*, verwacht geen lesje over een bepaalde religie. Vraag bijvoorbeeld: “Wil je er iets

meer over vertellen?” Accepteer het als ze dat niet zien zitten. Vraag nooit: “Hoe gaat dat bij *jullie*?” Die vraag veronderstelt dat er een 'jullie' is, en dus ook een 'wij'. Dat is een dooddoener en het kan leiden tot **culturaliseren**. Andere vragen waarop jij het antwoord niet kent, kun je terugspelen naar de groep.

“Als ik het antwoord op een vraag niet weet, zeg ik dat ik het ga opzoeken. En dat doe ik dan ook.”

⁵ Dat kan bijvoorbeeld op allesoverseks.be of zanzu.be.

What's in a name?

Wees niet vaag, gebruik geen vaktaal. De vorming is voor niemand nuttig als je praat over 'daar beneden in je broek' en 'de bloemetjes en de bijtjes'. 'Coïtus' en 'cunnilingus' zijn ook niet aan de orde. Anderzijds zijn ook 'lul' en 'neuken' *not done*. Zorg dat het duidelijk is waarover je het hebt, gebruik de juiste woorden: penis, vagina, seks, beffen, enz.

Opdracht: maak voor jezelf een eigen woordenboekje, dat je gaandeweg aanpast met woorden die je wel en niet gepast vindt om te gebruiken in een vorming.

Soms hebben jongeren de nood om toch even vulgaire woorden uit te spreken, kwestie van het ijs te breken. Je kunt dat in een oefening verwerken en daarna afspreken welke woorden jullie in de vorming zullen gebruiken. Als je dat doet aan de hand van synoniemen weten de jongeren meteen dat met 'neuken' hetzelfde bedoeld wordt als met 'seks'.

Als er een term is die jongeren gebruiken en die jij niet kent, of je vermoedt dat niet alle jongeren in de groep die term kennen, vraag dan wat het betekent of wat ze ermee bedoelen. Het kan gaan om jongerentaal, woorden uit andere talen, enz.

“Ik laat jongeren bij elke letter van het alfabet een woord verzinnen binnen het thema relaties en seks. Dildo en kut passeren elke keer wel de revue. Gevolgd door veel gegiechel. Maar dat helpt. Om de spanning te breken en een gezamenlijke woordenschat af te spreken.”

Gesprek leiden

Stimuleer de jongeren om kritisch na te denken:

- * Neem een tegengestelde positie in om reactie uit te lokken, maar doe dat op een gepaste manier.
- * Haal standpunten aan die nog niet genoemd zijn.
- * Vraag door naar het verhaal van jongeren. ("Is dat zo? Leg eens uit?")
- * Trek het gesprek open. ("Wat denken anderen daarvan?")
- * Vat af en toe het gesprek samen.

- * Durf stiltes te laten vallen, zodat jongeren tijd krijgen om na te denken.
- * Stel open vragen in plaats van ja-nee vragen.

Het belangrijkste is dat er naar iedereen wordt geluisterd en dat de begeleider **informeert, ondersteunt en stimuleert** bij het vormen van een eigen visie. Stimuleer het onderlinge gesprek tussen jongeren door expliciet te benoemen dat

jongeren elkaar vragen mogen stellen. Speel vragen die jongeren aan jou stellen terug naar de groep. Jongeren leren veel meer van elkaar dan van een begeleider!

"Als mijn jongeren hun mening als de waarheid naar voren schuiven, vraag ik of ze iemand kennen die er anders over denkt."

Thema's relationele en seksuele vorming

Relationele en seksuele vorming kan over heel veel dingen gaan. Deze woordenwolken geven je inspiratie.

Relationele ontwikkeling

aanrekkling gevoelens
verliefdheid
 liefdesverdriet
 samenwonen
 heteronormativiteit
 jaloezie gezin
 relaties
 genderidentiteit
 uitmaken
gender

genderdiversiteit
 lieve woordjes
 LGBTQIA+
partnerkeuze
 gender(on)gelijkheid
vertrouwen

overspel
 monogamie
 genderexpressie
 versieren
 flirten
 afwijzing
 huwelijk
 liefdesbrief
 polyamorie
 vriendschap
 communicatie

opwinding
 intimiteit
 penetratie
 seks
nieuwsgierigheid
 orgasme
 goesting
 pijn
 knuffelen

Seksualiteitsbeleving

Seksuele ontwikkeling

anale seks
genot
 beffen
 kussen
 erectie
 vaginale seks
 aftrekken
 strelen
 klaarkomen
 onenightstand
 experimenteren
 aaien
 masturberen
 vingeren
 voorspel
maagdelijkheid
 eerste keer
 geborgenheid
 opwinding

seksualisering
 prostitutie
 geloof
 verwachtingen
 rituelen
 globalisering
 respect
 internet
 pooier
 homofobie
 geschiedenis
 verkrachting

Seksualiteit en maatschappij

seksuele rechten
 discriminatie
 datingapps
maagdelijkheid
 sexting
 religie
 seksisme
 objectivering
 cultuur
beeldvorming

wetgeving
 stereotypering
 sociale media
 clichés
porno
 sekswerk

genitale wratten
 aids
 chlamydia
 herpes
 symptomen
veilig vrijen
Soa's
 soa-test
 risico's
 hiv
 behandeling
 syfilis

aanranding
 ivf
 kindervwens
voorbereidingsmiddelen
 bevalling
 pil
 draagmoeder
 voortplanting
 verantwoordelijkheden
 pleegzorg
 tienerouders

Geboorteregeling

zwangerschap
 noodanticonceptie
 condoom
 abortus
 adoptie
 vruchtbaarheid
 spiraalje
 vruchtbaarheidsbehandeling

Praktisch

Waar?

Locatie

Denk na over de locatie waar de vorming zal plaatsvinden. Het helpt om los te komen van de context die de jongeren gewend zijn. Doe de vorming daarom eens op een andere plek dan op school, in de leefgroep, enz. Zorg voor een fijne plek waar het rustig genoeg is om ongestoord te praten. Meerdere ruimtes zijn een plus. Zo kun je voor een werkvorm in alle rust in kleine groepjes werken. Hou rekening met een locatie die voldoende privacy

biedt. Jongeren zullen minder openhartig spreken wanneer ze het gevoel hebben dat andere personen of groepen kunnen meeluisteren.

Opstelling ruimte

Wees een deel van de groep. De opstelling van de ruimte kan je daarbij helpen. Creëer een gezellige ruimte. Dat draagt bij tot een ontspannen sfeer. Sta niet als enige recht tegenover de groep, maar ga zitten in de kring met de jongeren. Dat benadrukt de gelijkwaardigheid

in de groep. Het vergemakkelijkt de communicatie als iedereen elkaar kan zien.

“Als ik de banken laat staan zoals ze altijd staan, verwachten de jongeren dat ik het kom uitleggen. Dat wil ik juist niet met mijn vorming. Door een andere opstelling dan anders te gebruiken, weten mijn jongeren dat ik iets anders van hen verwacht.”

Wie?

Doelgroep

Groepsgrootte

De ideale groepsgrootte is afhankelijk van de jongeren zelf.

Een te kleine groep? Dan kunnen jongeren zich 'bekeken' voelen. Een te grote groep? Dan is er misschien niet genoeg ruimte voor ieders idee. Stillere jongeren zullen hun

mening voor zich houden. En dan kan het minder veilig zijn om je idee te delen. Je voelt zelf het beste aan of de vorming voor de jongeren het nuttigste of fijnste is met een groep(je)

van bijvoorbeeld zes, twaalf of twintig jongeren. Jij kent hen tenslotte het beste.

Samenstelling groep

De jongeren hebben verschillende seksen, achtergronden, talen, leeftijden, religies, seksuele en romantische oriëntatie, enz. Hen samen over relaties en seksualiteit laten nadenken en uitwisselen: dat is boeiend. Ze kunnen van gedachten wisselen en vooroordelen ontkrachten, waardoor wederzijds respect en begrip kunnen toenemen. Voel je dat het in jouw groep wel nodig kan zijn om voor een bepaalde reden te splitsen? Werk dan geregeld in kleine groepjes. Verander regelmatig de samenstelling van de verschillende subgroepjes. Iedereen samen? Dat kan roldoorbrekend werken, ja. Maar soms heeft (gedeeltelijk) werken met gescheiden groepen z'n voordelen:

- * Een veiliger klimaat. Sommigen zullen hun mond niet opendoen in het bijzijn van bepaalde groepsgenoten en andersom. Splitsen is dan een betere optie.
- * Gelijklopende(re) leefwereld van de jongeren. Door de grotere herkenning krijgt het spreken over persoonlijke vragen en gevoelens meer kans in een niet-gemengde groep. Weet wel dat jongeren hier ook onderling sterk kunnen verschillen. Maak vooroordelen, clichés en stereotypen over diverse seksen bespreekbaar.

Het is belangrijk dat je erover waakt dat de vragen van de jongeren altijd centraal staan. Een iets andere focus in de subgroepen is oké. Laat verschillende subgroepen wel dezelfde onderwerpen/thema's bespreken zoals: geslachtsdelen,

menstruatie, zaadlozing, enz. Die info is voor iedereen belangrijk.

Taal

In de meeste groepen zal Nederlands als voertaal mogelijk zijn. Toch mag je er niet van uitgaan dat iedereen alles begrijpt, net zoals jij misschien niet alle termen en woorden zal snappen die jongeren gebruiken.

Zorg dat de vorming altijd aangepast is aan het taalniveau van de jongeren. Enkele tips voor het werken met minder taalvaardige groepen:

- * Werk met visueel materiaal, pictogrammen⁶ en tekeningen.
- * Gebruik korte zinnen met duidelijke woorden.
- * Gebruik transparante termen, met voorkeur van Engelse oorsprong (bv. bij de keuze tussen vrijen – seks – geslachtsgemeenschap: kies dan seks), en blijf dezelfde woorden gebruiken.
- * Ondersteun je woorden met gebaren.
- * Check tussentijds of iedereen mee is.
- * Laat een jongere jouw verhaal doen om na te gaan of het goed overgekomen is.
- * Neem je tijd.

Als de jongeren andere talen beheersen, laat hen dan voor elkaar vertalen of schakel over naar een andere gemeenschappelijke taal. Het kan voor jongeren laagdrempeliger zijn om seksuele woorden in het Nederlands te benoemen dan in de thuistaal. Als het echt niet anders kan, schakel dan een tolk in die openstaat voor het thema en zich op een degelijke

manier kan voorbereiden en inwerken in deze vorming. Let wel goed op wie die tolk is, zodat het niet toevallig een familielid of een kennis is van een jongere uit de groep.

Een zeer handige tool om te gebruiken bij groepen die weinig Nederlands spreken, is de website Zanzu⁷. Dat is een informatieve website over seksuele gezondheid in veertien talen. Het is een hulpmiddel voor professionals om met anderstaligen te praten over seksuele gezondheid tijdens een vorming. Daarnaast biedt de website begrijpbare informatie voor anderstaligen. Zanzu bevat een vertaaltool, eenvoudige teksten, 300 verhelderende tekeningen en een voorleesfunctie.

Begeleider

Zowel een vaste leerkracht of begeleider als een externe vormingsbegeleider kunnen vorming geven over relaties en seksualiteit.

Een bekende begeleider:

- * weet wat er leeft bij de jongeren;
- * heeft al een band met de jongeren;
- * weet (soms) welke dynamieken er leven in de groep;
- * weet wat er al gedaan is rond het thema, kan er nadien op terugkomen, is er om vragen van jongeren te beantwoorden die achteraf pas komen (continuïteit).

Een externe begeleider:

- * is een 'perfect stranger': vaak zijn jongeren meer open tegen een onbekende, omdat die na de vorming(sdagen) weer verdwijnt;
- * heeft vaak meer ervaring met vorming geven over dit thema: weet wat veelgestelde vragen en

⁶ Je kan pictogrammen (ook m.b.t. relaties en seksualiteit) downloaden op sclera.be.

⁷ zanzu.be

veelvoorkomende bedenkingen en misvattingen zijn;

* heeft uitgebreide kennis over het thema;

* kent een heel arsenaal aan werkvormen waardoor die gemakkelijk kan inspelen op de noden van een groep

Wanneer?

Zorg dat de vorming (telkens) plaatsvindt op een moment dat past voor de jongeren. Het is geen goed idee om dit vlak voor of na de examens te doen. De jongeren zitten dan al met vierkantswortels, houtsnijtechnieken of de aankomende vakantie in hun hoofd. Religieuze bezinningsmomenten

zoals de ramadan zijn niet ideaal voor vorming over relaties en seksualiteit. Dat kun je op voorhand aftoetsen bij de jongeren, want niet alle moslimjongeren doen mee met de vastenperiode. Heb uiteraard ook oog voor andere religies. Ruzie of verdriet in de groep? Geen goed moment. Eerst de sfeer weer

opkrikken, ruzies uitklaren of mensen zich beter laten voelen voor de vorming kan doorgaan! Denk dus goed na op welk moment in het jaar deze vorming het best past voor jouw groep.

{ Ik gebruik graag speelse werkvormen, }
{ zolang het voor iedereen oké is. }

Seksuele ontwikkeling

De biologische ontwikkeling is universeel. Ieders lichaam verandert in de puberteit, van opspelende hormonen tot een pukkel hier en nieuwe lichaamsbeharing daar. Natuurlijk verloopt dat voor iedereen op een ander tempo.

Maakt iedereen een seksuele ontwikkeling door? Ja. De seksuele ontwikkeling start bij de geboorte en blijft je leven lang doorgaan. Iedereen is een seksueel wezen, of je nu seksueel actief bent of niet, en ook al komen er niet bij iedere persoon seksuele gevoelens aan te pas, zoals dat bij aseksuele mensen het geval is. Maar maakt iedereen dezelfde seksuele ontwikkeling door? Nee. Bij sommigen gaat dat snel, bij anderen trager. Ook de context waarin je opgroeit, bepaalt veel.

- * Praat je met je met mensen in je omgeving over relaties en seksualiteit? Met wie wel? Met wie niet?
- * Krijg/neem je ruimte om te experimenteren met relaties en seksualiteit?
- * Hoe denkt jouw gezin of de omgeving waarin je opgroeit over genderrollen, seksuele en romantische oriëntatie, gendernormen?
- * Met welke leefregels ben je opgegroeid?
- * ...

Sensoa ontwikkelde een **normatieve lijst**⁸ om een goed zicht te krijgen op de seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren. Je krijgt een overzicht van wat er in de wetenschappelijke literatuur geweten is over seksueel gedrag van kinderen en jongeren tot 18 jaar. Wat bij 20 % van de kinderen en jongeren voorkomt en voldoet aan de criteria van het Vlaggensysteem (toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, adequaat voor de ontwikkeling en de context, impact) is opgenomen in de lijst. Het meeste onderzoek is westers, maar er is wel aandacht voor cultuurdiversiteit. Sensoa updatet de lijst regelmatig.

Als je wilt dat jongeren van hun seksualiteit kunnen genieten, is het belangrijk dat je hen van jongs af aan kunt begeleiden in hun seksuele ontwikkeling. Deze publicatie lezen is alvast een stap in de goede richting!

⁸ sensoa.be/de-normatieve-lijst-seksueel-gedrag-inschatten-en-reageren

Seks en de wet

Een basisrecht

Kinderen en jongeren hebben seksuele en reproductieve rechten. Ze hebben onder andere **recht op informatie en vorming** over relaties en seksualiteit. Dat staat in het Charter voor Seksuele en Reproductieve Rechten⁹. Bijna alle landen ondertekenden de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM). Die verklaring stimuleert overheden om verplichtingen na te komen. Seksuele rechten zijn internationaal

⁹ ippf.org/sites/default/files/sexualrightsippfdeclaration_1.pdf

erkend als mensenrechten. De toepassing ervan is helaas niet altijd hetzelfde als wat er beoogd wordt op papier. Ook niet in België. Toch bieden die rechten handvatten in gesprekken met jongeren. Er zitten namelijk meerdere basisrechten in vervat die bruikbaar zijn in discussies: niet schaden, niet discrimineren, niet oordelen, enz. De wetgeving is in verschillende landen anders, maar overal ter wereld zijn er organisaties die opkomen voor seksuele rechten. Voilà, dat is alvast een argument

om te verantwoorden waarom we vorming geven over relaties en seksualiteit: omdat kinderen en jongeren er recht op hebben.

Duid indien nodig dat juridisch kader in gesprekken met jongeren. Let wel op: doe dat niet met de vinger wijzend. Dat kan een dooddoener zijn voor het gesprek of een gevoelsmatige discussie neerwalsen.

Wat mag er (niet) in België?

“Je mag *denken* wat je wilt maar je mag niet *doen* wat je wilt.”

Strafbaar of niet?

* Twee 16-jarigen hebben seks waarvoor ze allebei toestemming gaven.....	niet strafbaar
* Een naaktfoto doorsturen zonder toestemming.....	strafbaar
* Naar porno kijken.....	niet strafbaar
* Op straat in de billen van een onbekende knijpen.....	strafbaar
* Als 17-jarige vrijwillig een naaktfoto naar je lief sturen, die even oud is.....	niet strafbaar
* In je blootje op straat lopen.....	strafbaar
* Abortus plegen als je 14 jaar bent en 10 weken zwanger bent.....	niet strafbaar
* Seks hebben met je lief als die dat zelf niet wil.....	strafbaar
* Iemand discrimineren omdat die homo/lesbisch/biseksueel is.....	strafbaar
* Iemand aanzetten tot haat tegenover holebi of transgender personen.....	strafbaar

In België bestaat er een wet over **vrijheid van meningsuiting**, al zijn daar grenzen aan verbonden. Daarnaast is er een **anti-discriminatiewet**¹⁰. Wat kan er dan wel en wat niet? Daar bestaat heel wat discussie over. Maar discriminerende uitspraken doen of handelingen stellen? Dat mag niet.

Seksuele handelingen zijn strafbaar als een van de betrokken niet (geldig) toestemt. Sinds de hervorming van het seksueel strafrecht in maart 2022 is er een definitie aan het begrip “toestemming” gegeven. Deze houdt in dat toestemming uit vrije wil moet worden gegeven en op elk ogenblik voor of tijdens de seksuele handeling kan worden ingetrokken. Als een slachtoffer zich niet verweert, betekent dit niet dat er toestemming gegeven werd. Er is geen toestemming wanneer:

- Het slachtoffer in kwetsbare toestand verkeert door angst, invloed van alcohol, verdovende middelen of andere substanties met soortgelijke uitwerking, een ziekte of beperking.
  - De seksuele handeling het gevolg is van een bedreiging, fysiek of psychisch geweld, dwang, verrassing of list.
  - De seksuele handeling bij een bewusteloos of slapend slachtoffer gepleegd wordt.
- Wanneer de toestemming tot een seksuele handeling ontbreekt, is er sprake van een misdrijf.

Vanaf de leeftijd van 16 jaar heb je 'seksueel zelfbeschikkingsrecht'. Dat betekent dat je vanaf 16 jaar:

- Voor de wet oud genoeg bent om toestemming te geven voor seksueel contact.
- Seks mag hebben met iedereen die 16 of ouder is, op voorwaarde dat jullie dit beiden willen.

- Tussen de leeftijd van 14 en 16 jaar kan je toestemmen met seksuele handelingen zolang het leeftijdsverschil met de andere persoon niet meer dan 3 jaar bedraagt en er geen gebruik wordt gemaakt van een vertrouwens- of gezagsrelatie.

Ben je ouder dan 18 jaar en is de persoon met wie je seks hebt jonger dan 16 jaar? Dan kan de rechter je straffen opleggen.

Ben je jonger dan 18 jaar en heb je seks met iemand jonger dan 14 jaar? Dan kan je geen straf krijgen, maar kan de jeugdrechter wel een maatregel opleggen.

De wet is er om jongeren te beschermen, niet om hen te bestraffen. Als er geen groot leeftijdsverschil is en het blijkt dat jongeren met onderlinge toestemming seks hadden, dan zal in de praktijk wellicht geen straf of maatregel worden opgelegd.

¹⁰ Lees meer op belgium.be/nl/justitie/slachtoffer/klachten_en_aangiften/discriminatie

What the 'FAQ'?!

{ Heerlijk om in openlucht }
{ vorming te geven. }

“ Moet ik zelf een expert zijn?

Nee, je moet niet zelf een expert zijn. Basiskennis over het thema waarrond je wilt werken (bijvoorbeeld seksualiteit), is natuurlijk wel mooi meegenomen. Maar kennisoverdracht is zeker niet het belangrijkste. Jouw rol als begeleider? Dat is jongeren stimuleren om zelf antwoorden te formuleren en hen de ruimte geven om uit te wisselen over het thema. Stellen jongeren jou een vraag waarop je het antwoord niet weet?

No problem. Geef dat eerlijk toe. Ga daarna (eventueel samen met hen) op zoek naar de juiste informatie en koppel die terug.

Met een thema als seksualiteit kun je het wel al verwachten: schoorvoetend komt een jongere naar je toe. “Euhm ... ik euhm ... heb nog ... euhm ... een vraagje ...” Het is belangrijk dat jongeren je ook individueel een vraag kunnen stellen. Geef daar de tijd voor. Dat

kan bijvoorbeeld tijdens de pauze of achteraf. Antwoord juist en eerlijk op de vraag, of geef het toe als je het antwoord niet weet (zie pagina 13). Kun je alles oplossen? Nee, je bent geen superheld. Het is daarom aangewezen dat je jongeren stimuleert om een vertrouwenspersoon te zoeken in hun (naaste) omgeving. Dat kan een tante zijn, een voetbalcoach, een leerkracht, enz.

“ In mijn groep zijn er twee jongeren die altijd aan het woord zijn. De rest luistert mee maar heeft geen inbreng. Wat moet ik doen?

Het is niet omdat jongeren enkel luisteren dat ze niet meedoen aan de vorming. Je weet niet wat er in hun hoofd gebeurt. Als je het

gevoel hebt dat de mening van de twee jongeren te zwaar doorweegt, vraag dan eens wat de anderen ervan denken. Je kunt de groep

even opsplitsen in duo's of kleine groepjes en daarna (al dan niet) terugkoppelen naar de grote groep.

“ Hoe zorg ik ervoor dat iedereen zich op hun gemak voelt tijdens een vorming over relaties en seksualiteit?

In een veilige situatie:

- * voelen jongeren zich niet gedwongen om iets te zeggen;
- * hebben ze geen schrik om uitgelachen te worden om wat ze zeggen of doen;
- * worden ze niet gedwongen om iets te doen wat ze niet willen.

Om een veilige, vertrouwelijke sfeer te scheppen, is het belangrijk om goede afspraken te maken, bijvoorbeeld de PICKASOLL-afspraken¹¹. Als jongeren een respectloze of normatieve uitspraak doen, is het aan jou als begeleider om daarop te reageren.

Hoe schep je een fijne sfeer? Pak bijvoorbeeld de vorming niet te formeel aan. Maak gebruik van humor (zonder constant lacherig over het thema te doen, dat versterkt enkel het taboe), pas de opstelling van het lokaal aan, waardeer de inzet van de jongeren, enz.

¹¹ Zie sensoa.be/goede-begeleidershouding-bij-seksuele-vorming-met-pickasoll.

“ Wat doe ik als de jongeren mij persoonlijke vragen stellen?

Je moet zelf je eigen grenzen bepalen en aangeven. Wees niet boos of beledigd dat jongeren de

vraag stellen, vragen staat immers vrij. Stel: jongeren stellen je een vraag en jij wilt niet antwoorden.

Zeg dan: “Dat is te persoonlijk, daar antwoord ik liever niet op.” Je bent dan een goed voorbeeld voor de

jongeren. Zo merken ze namelijk dat het oké is om te kiezen wat je vertelt en wat niet. Misschien vind je het geen probleem, of zelfs leuk, om persoonlijke ervaringen te delen. Let ook dan altijd op je grenzen. Vanuit een enthousiasme kan je soms meer vertellen dan je oorspronkelijk van plan was. Hou rekening met je positie als begeleider of leerkracht

van de groep. Je moet met hen in de toekomst ook nog verder. Vraag je af wat er gebeurt met de info die je met hen deelt, en maak daar duidelijke afspraken over.

Voel aan wat de jongeren écht willen weten. We noemen dat **de vraag achter de vraag**. Een jongen

die vraagt hoe oud jij was bij jouw eerste keer seks? Die wil niet weten hoe oud jij was, maar wat een goede leeftijd zou zijn voor zijn eerste keer. Als je vermoedt dat de jongere iets anders wil weten, kun je vragen: "Kun je me iets meer vertellen over je vraag?" Zo kom je te weten wat voor antwoord de jongere verwacht.

“ Hoe zorg ik ervoor dat jongeren niet sociaal wenselijk gaan antwoorden?

In sommige groepen zullen jongeren geneigd zijn om sociaal wenselijke antwoorden te geven, bijvoorbeeld doordat er te weinig veiligheid is om te kunnen zeggen wat ze echt denken. Heb daar oog voor. Als je blijft doorvragen, kom

je hun mening wel te weten. Let wel op dat je niet overkomt als een detective die een moordzaak wil oplossen. Je vraagt om verduidelijking uit nieuwsgierigheid en interesse, niet om hen uit te horen of af te schrikken. Misschien

is het nodig om de vorming even opzij te schuiven en te werken aan veiligheid in de groep (zie pagina 9-10).

“ Ik plan volgende maand een vorming in mijn groep. Moet ik de ouders daarvoor verwittigen?

In een ideale wereld is dit thema niet anders of specialer dan andere. Je kunt er dus bewust voor kiezen om het niet te laten weten. Relaties en seksualiteit staan in de onderwijseindtermen en normaal gezien in het pedagogische project van de school, dus in een schoolcontext is het eigenlijk niet nodig om dat te verantwoorden.

Toch zijn we ons ervan bewust dat dit thema soms taboe is. Sommige ouders zullen zich voorbijgestoken of niet gerespecteerd voelen als ze niet op de hoogte zijn van de vorming. Geef dan duidelijk mee wat het (brede) thema is, welke (algemene) inhoud aan bod komt en wie de vorming geeft. Je kunt algemene termen gebruiken: bijvoorbeeld 'relaties, liefde en identiteit' in plaats van 'seksuele

vorming'. Het is jammer genoeg een mogelijkheid dat ouders hun kind wegens de vorming thuishouden, vaak uit angst voor het onbekende. Andere ouders vinden het stiekem wel goed dat ze niet verwittigd werden. Als iemand er iets over vraagt, kunnen ze zeggen dat ze van niks wisten. Ze zijn toch blij dat hun kind over relaties en seksualiteit geleerd heeft.

Niet iedereen is een prater.
Daar hou ik rekening mee in
mijn keuze van werkvormen.

“ De jongeren in mijn groep gebruiken homo als scheldwoord. Als ik daarop reageer, zeggen ze dat dat maar ‘om te lachen’ is. Hoe reageer ik daarop?

Je kunt in deze situatie je eigen gevoelens benoemen. Zeg dat je het niet oké vindt dat ze het woord homo als scheldwoord gebruiken, dat dat jou kwetst. Misschien ben je zelf LGBTQIA+¹² of ken je mensen uit die groep. Daar kan je naar verwijzen. Vraag of de jongeren

die dat scheldwoord gebruiken zelf homo's kennen, en vraag hoe zij denken dat die jongens zich zouden voelen bij 'homo' als scheldwoord.

over iemands identiteit. Je kunt samen afspreken om tijdens jouw vorming het woord niet meer te gebruiken als scheldwoord.

Je bant door jouw interventie niet ineens het woord als scheldwoord uit hun vocabulaire, maar zo laat je hen tenminste wel even nadenken. Blijven ze dat woord als scheldwoord gebruiken? Blijf er dan iets van zeggen. Het gaat immers

Als je het gevoel hebt dat er nog jongeren in de groep denken zoals jij, kun je daarnaar polsen: “Zijn er nog mensen die het niet oké vinden dat sommige mensen homo als scheldwoord gebruiken?”

¹² LGBTQIA): Afkorting voor Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, Queer, Intersexual, Asexual. Al die woorden duiden op een seksuele identiteit. Eén persoon kan zich met meerdere van die identiteiten identificeren.

“ Ik ben een leefgroepbegeleider. Een meisje van mijn leefgroep is zwanger maar wil niet dat haar ouders dat weten. Wat moet ik doen?

In het Decreet betreffende de Rechtspositie van de Minderjarige in de Jeugdhulp¹³ staat onder andere dat informatie die de jongere in vertrouwen deelt vertrouwelijk behandeld moet worden. De enige uitzondering is als er onveiligheid is tegenover zichzelf of de omgeving. Je moet op een integere en participatieve manier omgaan met de info.

Het belangrijkste is dat de gebeurtenis eigendom blijft van de jongere, ook al ben je als begeleider verplicht om er iets mee te doen. Ga

dus het gesprek aan met het meisje. Bespreek waarom ze haar ouders niet wil inlichten en wat de gevolgen daarvan kunnen zijn. Vraag ook of er andere steunfiguren in haar omgeving zijn die haar kunnen helpen in de keuzes die ze maakt. Zwanger worden doe je natuurlijk niet alleen, maar met z'n tweeën. Onderzoek de mogelijkheid om de andere partij in de gesprekken te betrekken. Als ze niemand anders in vertrouwen wil nemen, benadruk dan dat het goed is dat ze jou wel in vertrouwen durfde nemen. Het is belangrijk dat jij dan wel de rol van steunfiguur opneemt door te informeren, te adviseren,

te luisteren en emotionele en praktische steun te bieden. Het is belangrijk dat je haar ouders of het team niet inlicht zonder het medeweten en buiten de wil van het meisje. Maak er een 'samen met'-verhaal van en geen 'ik onderneem dit'-verhaal waarbij je het overneemt van het meisje.

Als je het team toch op de hoogte wilt brengen, communiceer daar dan over met het meisje. Zorg dat het team integer omgaat met die informatie en dat niet iedereen het meisje erover aanspreekt. Hou de informatie voor jezelf als het meisje dat wil.

¹³ Voor meer info, kijk op rechtspositie.be/sites/default/files/publications/werkmap-jeugdhulp-decreet_en_memorie.pdf.

“ Ik kom het lokaal binnen en een van de jongeren zegt: “Vorming over seks? Dat is niet nodig hoor, wij weten alles al!” Wat doe ik?

Je kunt die jongere bevestigen door te zeggen: “Heel goed, dan mag jij me vandaag helpen.” Met wat humor zeg je dat je er zeker van bent dat de jongere nog wel iets zal bijleren.

Vraag zeker of de hele groep er zo over denkt. Je kunt dat als insteek gebruiken om te weten te komen wat de jongeren interessant vinden. Dat kun je

anoniem doen, door de jongeren hun vragen op een papiertje te laten formuleren. Wedden dat er wel veel vragen komen?

“ Ik wil dat jongeren ook na vorming(en) over dit thema juiste informatie kunnen krijgen/vinden. Hoe pak ik dat het beste aan?

Vermeld duidelijk goede informatiebronnen. Schrijf ze op een bord, deel blaadjes met doorverwijslinks uit of voorzie een moment waarop jongeren enkele websites kunnen opzoeken op hun smartphone. Een site als allesoverseks.be is fantastisch voor jongeren, zanzu.be is bruikbaar voor anderstalige jongeren. Anoniem vragen stellen kan bij Awel. Ella vzw en Merhaba vzw werken rond specifieke thema's als jongeren met een migratieachtergrond en relaties. Je kunt die organisaties vermelden als

je merkt of denkt dat er specifieke vragen leven in de groep. Je kan ook werken met een vragenbox. Op die manier kunnen de jongeren hun vragen anoniem stellen. Verwerk de antwoorden op een subtiele manier in je lessen/contactmomenten/vormingen. Als je geen eigen lokaal hebt, kan je er een gewoonte van maken af en toe een anoniemvragenronde te organiseren. Dan schrijven jongeren hun vragen op, neem jij ze mee, en kan je ze bij een volgende gelegenheid beantwoorden.

Heb je wel een eigen lokaal, dan kan je een aparte kamer of een hoekje inrichten met boeken en infolders over het thema. Dat kan taboedoorbrekend werken en jongeren antwoorden geven op hun vragen. Weet ook dat veel jongeren bij elkaar terecht kunnen met vragen over dat thema.

“Door met een vragenbox te werken, weten mijn leerlingen dat ik opensta voor vragen over seks.”

“ De jongens van mijn groep zeggen dat ze dagelijks naar porno kijken en vinden dat heel normaal. Hoe moet ik daarop reageren?

Jongens die op zoek gaan naar porno? Ze zijn vast nieuwsgierig! Meisjes? Ja, daar geldt hetzelfde voor. Het onderwerp porno wordt weinig besproken wegens de taboes errond, of er wordt snel lacherig over gedaan. Het maakt echter een wezenlijk onderdeel uit van de seksuele ontwikkeling van vele jongeren, en zou dus absoluut aan bod moeten komen als je over relaties en seksualiteit spreekt met je groep. Porno kijken kan opwindend en leuk zijn, en misschien zelfs inspiratie bieden. Natuurlijk is het ook belangrijk om jongeren erop te wijzen dat veel mainstream porno geen realistisch beeld geeft van seks. De invloed van porno op de seksualiteitsbeleving van jongeren mag niet onderschat worden. Ga dus met de jongeren in gesprek over:

- * de ongelijkwaardigheid tussen de seksuele partners die regelmatig te zien is in porno;
- * het uitkleden dat in de realiteit

- niet altijd vlot verloopt;
- * de onrealistische lichamen en scenario's die in porno voorkomen;
- * de pijn die in de realiteit soms ervaren wordt;
- * hoe er in porno bijna nooit condooms aan te pas komen;
- * het bespreken van toestemming en andere grenzen met je sekspartner;
- * het gekreun dat in realiteit soms minder aanwezig is;
- * het toiletbezoek dat meestal volgt na seks;
- * de ruimte voor klungelen en lachen met je bedpartner;
- * ...

Gelukkig bestaat er ook porno die dichter bij de realiteit aanleunt, en wel gelijkwaardige relaties aan bod laat komen. Je hoeft jongeren geen websites mee te geven, maar hen erop wijzen, helpt bij het creëren van realistische verwachtingen over seks.

Soms maken jongeren zich zorgen over de hoeveelheid porno die ze kijken. Regelmatig porno kijken is oké, tenzij de jongere het gevoel krijgt niet meer zonder te kunnen, alsmäär heftiger prikkels nodig heeft, en op ongewone plekken en tijdstippen porno kijkt met de kans om betrappt te worden. Herhaaldelijk, ongecontroleerd en dwangmatig porno kijken, kan leiden tot aanzienlijke problemen in het sociaal functioneren. Dan spreken we van een pornoverslaving¹⁴. Voor hulp daarbij kun je terecht bij het CAW¹⁵ of Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg¹⁶, een seksuoloog¹⁷ of zelfhulpgroepen¹⁸.

¹⁴ Meer info over pornoverslaving: allesoverseks.be/is-porno-goed-of-slecht#title2

¹⁵ Centrum voor Algemeen Welzijnswerk: caw.be

¹⁶ tegek.be/psychische-problemen/hulp-nodig/centrum-geestelijke-gezondheidszorg-cgg

¹⁷ seksuologen-vlaanderen.be/members/members

¹⁸ zelfhulp.be/zoek-een-zelfhulpgroep

“ Hoe ga ik om met jongeren die heel negatief zijn ten opzichte van holebi's?

Iedereen mag een eigen mening hebben, maar je moet respectvol met verschillen omgaan.

Bij homonegativiteit bij jongeren wordt homoseksualiteit vaak gereduceerd tot gedrag. Ze vinden bijvoorbeeld mannen die seks hebben met een andere man vies, of vrouwen die met een andere vrouw kussen raar. Maar holebi zijn is zoveel meer dan enkel gedrag. En holebi zijn is niet het enige aspect van iemands identiteit. Het is interessant om jongeren erop te wijzen dat ook hetero's kussen, hand in hand lopen en seks hebben, en dat dat meestal niet als vies of raar wordt beschouwd. Het relationele aspect (verliefd worden, samen leuke dingen doen, enz.) wordt uit het oog verloren. Jongeren daarvan bewustmaken en hen daarover laten nadenken is al een eerste stap. “Zolang ze maar van mij afblijven, is het goed voor mij”, zeggen jongeren soms. Alsof iedereen eropuit is om seksuele toenadering te zoeken.

Opnieuw: het is belangrijk om de vergelijking te maken met hetero's, die ook niet uit zijn op seks met iedereen van het andere geslacht. Andere meningen verkrijgen is in dat opzicht heel nuttig. Je kan vragen of iedereen er zo over denkt. Of de jongeren iemand kennen die er helemaal anders over denkt. Of ze iemand kennen die holebi is. “Hoe zou je het vinden als jouw broer biseksueel of homo was?” brengt het thema dicht bij hun vel en levert vaak een meer genuanceerde mening op.

“Maar dat is toch niet normaal?” zegt iemand van jouw groep dan misschien. Wel, het is niet omdat holebi's in de minderheid zijn dat ze niet 'normaal' zijn. We moeten samenleven, hoe kan dat dan als je structureel een groep uitsluit? Daarom is het een goed idee om te vertrekken vanuit verliefdheid. Iedereen wordt verliefd, maar je kunt niet kiezen op wie. Zeggen heterojongeren dat je seksuele en

romantische oriëntatie een keuze is? Pols dan naar het moment waarop ze 'besloten' om op 'het andere' geslacht te vallen.

“In mijn thuisland bestaan geen homo's”, zegt iemand die afkomstig is van een ander land. Je kunt dan polsen naar hoe het komt dat die jongere dat denkt, maar die uitspraak mag je zeker ontcrachten. Het kan interessant zijn om het voorbeeld te geven van landen waar er zogezegd geen homo's zijn, maar er wel anti-LGBTQIA+-wetten bestaan. Die contradictie toont aan dat er wel degelijk overal mensen uit de LGBTQIA+-gemeenschap leven.

Sommige jongeren zeggen dat ze homofoob gedrag zouden stellen, bijvoorbeeld geweld tegenover holebi's. Het is dan heel belangrijk dat ze meekrijgen dat ze mogen *denken* wat ze willen, maar dat homofoob *gedrag stellen* echt niet oké is (en in België ook strafbaar!).

“ De jongeren in mijn groep doen tijdens de vorming hun oren dicht, ze willen het niet horen. Wat doe ik?

Je kunt vragen hoe het komt dat ze hun oren dichthouden. Misschien willen ze het onderwerp koste wat het kost mijden, vinden ze het niet interessant of zijn ze bang om hun eigen mening te moeten delen. Of ze doen alsof ze hun oren dichthouden maar luisteren

stiekem heel geïnteresseerd mee. Het is belangrijk dat je oog hebt voor de reacties van jongeren en gevoeligheden in verband met dit onderwerp. Iedere jongere maakt daarin eigen keuzes, maar ze hebben ook seksuele en reproductieve rechten. Probeer

daar met de jongeren afspraken over te maken, zodat de vorming op een manier kan doorgaan die voor iedereen prettig is. Besteed zeker aandacht aan laagdrempelige opbouw (zie pagina 13).

“ Wat doe ik als mijn hele groep commentaar heeft op één jongere?

Jouw taak is in dit geval om respect te vragen. Maak duidelijk dat iedereen recht heeft op een eigen mening. Verwijs naar de gemaakte afspraken. Probeer het gesprek te stimuleren en zorg ervoor dat iedereen onderbouwde argumenten

gebruikt. Dus niet bijvoorbeeld: “Dat is toch gewoon zo.”

Stel jezelf in de plaats van de jongere die commentaar krijgt. Bijvoorbeeld: een meisje heeft haar lief gedumpt via sms en de hele groep vindt dat *not done*. Probeer

het gesprek te voeren vanuit het standpunt van het meisje, zonder iemand gelijk te willen geven. Vraag bijvoorbeeld wat de voordelen zijn van het uit te maken via sms (het is makkelijk, je hoeft de reactie niet te zien, enz.).

“ Alle jongeren in mijn groep vinden dat een meisje negatieve aandacht uitlokt als ze een kort rokje aan heeft. Hoe speel ik daarop in?

Een goede strategie is hier om veel door te vragen. Wijs erop dat iedereen het recht heeft om erbij te lopen zoals ze dat zelf willen. Wat voor de een uitdagende kleding is, hoeft voor een ander helemaal niet (seksueel) opwindend te zijn. “Jij hebt die jeansbroek toch ook niet aangetrokken om iemand seksueel op te winden?” Wat zijn redenen om bepaalde kleding te dragen (ja, ook een korte rok)?

- * Omdat je het mooi vindt
- * Een meisje is trots op haar benen
- * Een lange broek is bij 30° warreeuumm

- * Minirokken zijn hip
- * Een bepaalde bekende zangeres draagt altijd minirokken
- * ...

Is een minirok aantrekken dan vragen om aandacht? In de meeste gevallen niet, nee. Mensen kijken langer naar iets dat ze mooi vinden of niet gewoon zijn. Als je ervoor kiest om iets opvallends te dragen (good for you!), wees je er dan wel van bewust dat het blikken kan trekken. Kort kijken mag (want dat is dus menselijk), staren niet. En opmerkingen maken al helemaal

niet. Mag je denken “Oh, wat een korte rok en wat een mooie kont”? Ja, dat mag wel. Niemand kan in je hoofd kijken. Gelukkig maar!

Wees je ervan bewust dat **genderrollen** hier een grote rol spelen. Meisjes worden véél sneller en vaker op hun kleren aangesproken dan jongens. Ze worden bijvoorbeeld snel als slet bestempeld als ze te veel bloot tonen, en zowel door jongens als door meisjes! Maak jongeren bewust van die dubbele standaarden en genderongelijkheden.

“ De meisjes in mijn groep zeggen dat ze anale seks hebben, zodat hun maagdenvlies intact blijft en ze zeker bloeden bij de eerste keer. Hoe reageer ik daarop?

Maak duidelijk onderscheid tussen *feiten* en *meningen*:

- * Iemand zegt dat een meisje geen maagd meer is als ze niet bloedt bij de eerste keer of als haar maagdenvlies niet meer intact is. Fout. Dat is medisch niet correct.

Die foute info corrigeren, dus¹⁹.

- * Iemand vindt dat je maagd moet blijven tot je getrouwd bent. Oké,

¹⁹ Meer info daarover lees je op allesoverseks.be/ontmaagding of kan je bekijken in deze video: ted.com/talks/nina_dolvik_brochmann_and_ellen_stokken_dahl_the_virginity_fraud#t-688080

dat is een mening. Iedereen heeft recht op een mening.

Probeer daar een open gesprek over te hebben. Haal het belang van veilig vrijen aan – ook bij anale seks!

“ **Ik kwam te weten dat de jongeren in mijn groep vaak chatten met onbekenden. Hoe reageer ik daarop?**

Je wilt hen experimenteerruimte bieden. Ja, dat wel, maar moet je hen niet beschermen? Ja, dat ook. Ga met hen in gesprek. Wat vinden ze er fijn aan? Kennen ze de gevaren? Die situatie hoeft niet problematisch

te zijn. Jongeren chatten vaak met onbekenden omdat het leuk en spannend is, of gewoon om van gedachten te wisselen. Maar als ze persoonlijke informatie delen, (naakt)foto's sturen of afspreken met een onbekende?

Dan is het niet meer zo onschuldig. Probeer jongeren daarvan bewust te maken. Vraag naar de mening van de andere jongeren in de groep. Jongeren leren vaak meer van elkaar onderling dan van een begeleider.

“ **Een jongere zegt: “Ik mag van mijn geloof toch geen seks hebben voor het huwelijk, dus moet ik daar niet over leren.” Wat moet ik daarop zeggen?**

Ga niet in discussie over religie. Vraag je wat de jongere daarvan vindt? Dan bots je waarschijnlijk op een muur. Vraag wel naar hoe de jongere ermee omgaat. Is dat makkelijk? Wat met vriend(inn) en die wel seks hebben voor het huwelijk?

Je kunt erop wijzen dat je het beste geïnformeerd kan zijn voor je eraan begint. Sommige jongeren mogen geen seks hebben van thuis uit maar doen het toch. Zij hebben ook het recht om correcte info te krijgen. En het is niet omdat je erover leert dat je het meteen in praktijk moet gaan

omzetten. En zo goed als iedereen wordt ooit seksueel actief. Verder kun je focussen op wat wél ‘mag’. Je kunt het hebben over iemand leren kennen, verliefd worden, kussen, enz.

Wijs op het doel van vorming over relaties en seksualiteit: jongeren zelfbewuste keuzes laten maken. Om dat te kunnen doen, is het nuttig om meerdere standpunten en ideeën te kennen.

“Als jongeren niet over seks willen praten omdat ze nog geen seks willen, maak ik de vergelijking met het verkeer. Je bestuurt toch ook niet ineens een auto zonder ooit te hebben gefietst in het verkeer of de verkeersregels te kennen?!”

“ **Enkele jongens en meisjes van mijn groep denken heel genderstereotiep. De vrouw moet koken, voor de kinderen zorgen en het huishouden doen, de man moet geld verdienen. Dat is bij hen thuis ook zo. Hoe speel ik hierop in zonder hun thuissituatie in vraag te stellen?** ”

Dat is de realiteit van hun thuis-situatie. Genderstereotiep denken hangt samen met onder andere hun opvoeding, mediagebruik en jongerencultuur. Genderstereotypen zien we overal: op straat, op tv, online, op school, op het werk, enz. Reageer niet afkeurend! Je kunt eerst en vooral eens horen of iedereen er zo over denkt. Misschien zijn er wel jongeren die helemaal anders denken. Pols of de jongeren gezinnen kennen waar de situatie anders is. Wat vinden ze daarvan? Je kunt vragen naar wat ze later willen als ze zelf een gezin hebben. Laat de jongeren reflecteren over wat gender is. Dat is een belangrijke stap naar de bewustwording van genderstereotypen. Hoezo, de vrouw moet koken? Weetje: de meeste chef-koks zijn mannen!

OPDRACHT: denk na over de vraag “Wat als ik vanaf nu door het leven zou gaan als man/vrouw (niet je eigen geslacht)?” Noteer alles wat in je opkomt. Dat kan gaan over uiterlijke kenmerken, keuzes, gewoonten, kleren, hobby's, enz. Omcirkel nadien alles wat met gender te maken heeft²⁰. Dat omvat alles wat aangeleerd is, waarin we gesocialiseerd zijn, wat volgens de maatschappij typisch 'mannelijk' of 'vrouwelijk' is. Onderstreep daarna alles wat met sekse te maken heeft, dus alles wat biologisch is. Nadien kun je de volgende vragen bespreken:

- * Wie bepaalt dat iets mannelijk/vrouwelijk is? Is dat altijd zo geweest? Is dat overal zo?
- * Ken je voorbeelden van landen/tijden waar ze andere genderrollen hanteerden?
- * Wat zijn voordelen/nadelen van genderrollen en genderstereotiep gedrag?

Je kunt die oefening ook doen om het verschil tussen gender en sekse te leren kennen.

Toon diversiteit als uitgangspunt. Heb het niet altijd over een jongen en een meisje als je over koppels praat. Gebruik in je voorbeelden niet enkel Charlotte en Jasper als namen, maar ook Lies en Amber, of Fatma en Dries. Doorbreek genderrollen en andere stereotypen.

²⁰ Voor meer info over gender en geslacht/sekse: genderklik.be/wat-is-gender

{ Wat ik belangrijk vind,
doet er niet toe. Het
draait om de jongeren. }

“ Tijdens de vorming vertelt een jongere wenend dat die seksueel misbruikt werd door een familielid. Hoe ga ik daarmee om?

Het kan gebeuren dat er zulke heftige getuigenissen naar boven komen. Zeg dat je het moedig vindt dat de jongere dat deelt met de groep. Vraag daarna wat de jongere nodig heeft. Eventjes pauze? Prima. De vorming laten verdergaan? Ook goed. Vraag de jongere wat die nodig heeft van de groep, maar heb ook oog voor de groep zelf. Zo'n verhaal is heel heftig en kan een grote impact hebben. Misschien hebben andere jongeren wel nood aan een pauze, of brengt het verhaal negatieve ervaringen bij anderen naar boven. Wijs ook op het belang van vertrouwen en benadruk dat dit verhaal enkel voor de groep bedoeld is.

Bekijk nadien met de jongere apart hoe jullie de situatie verder kunnen aanpakken.

- * Probeer te weten te komen of de jongere nog altijd gevaar loopt.
- * Vraag of de jongere een volwassen vertrouwenspersoon op de hoogte gebracht heeft of zou willen brengen.
- * Onderneem geen stappen zonder dat de jongere daarvan op de hoogte is. Beslis samen welke stappen je zal ondernemen om ervoor te zorgen dat de jongere opvolging krijgt.

*

* Je kan contact opnemen met:

- Het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) dat aan de school van de jongere verbonden is.
- Hulplijn 1712²¹. Daar kan je – ook anoniem – terecht voor een gesprek of doorverwijzing naar verdere hulpverlening.
- CAW²² of CGG²³. Je kan terecht bij de dienst voor slachtofferhulp.
- Zorgcentrum na seksueel geweld²⁴. Zowel voor acute hulp na aanranding of verkrachting als bij seksueel geweld in het verleden.
- Nupraatikerover²⁵. Laagdrempelige chatfunctie voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik.

21 1712.be

22 caw.be/hoewijhelpen/begeleiding/schokkende-gebeurtenis/slachtofferhulp/?regio

23 tegek.be/psychische-problemen/hulp-nodig/centrum-geestelijke-gezondheidszorg-cgg

24 seksueelgeweld.be/zorgcentra-na-seksueel-geweld-wat-voor-wie-waar

25 nupraatikerover.be

Bronnen

De Visscher, K. & Neyens, M. (2016). Visienota diversiteit in/en het jeugdwerk (conceptueel kader).

Ella vzw (2013). Recht op liefde. Handleiding: seksuele diversiteit bespreekbaar maken binnen etnisch-culturele minderheden.

Ella vzw (2014). Intersectioneel denken. Handleiding voor professionelen die intersectionaliteit of kruispuntdenken in de eigen organisatie willen toepassen. Brussel.

Geldof, D. (2015). Superdiversiteit. Hoe migratie onze samenleving verandert. Leuven/Den Haag: Acco.

International Planned Parenthood Federation (IPPF) (2008). Charter voor seksuele en reproductieve rechten.

Pimento (2014). Publicatie begeleidershouding.

Kinderrechtencommissariaat (2011). Dossier Jongeren en seksualiteit. Het recht op seksuele gezondheid en ontwikkeling. Visie en aanbevelingen. Brussel: Drukkerij Artoos.

Lutz, H. (2002) Zonder blikken of blozen. Het standpunt van de (nieuw-)realisten. Tijdschrift voor Genderstudies (3), p. 7-17.

Maly, I., Blommaert, J. & Yakoub, J.B. (2014). Superdiversiteit en democratie. Berchem: Drukkerij Epo.

Office of the High Commissioner Human Rights (2016). The universal Declaration of Human Rights, ohchr.org.

Rutgers WPF (2013). Zwijgen is zonde. Seksuele en relationele vorming aan jongeren in religieus en cultureel diverse groepen. Utrecht: Rutgerswfpf.

Sensoa (2006). Shalimar, educatief spel voor de tweede graad ter bevordering van een interculturele dialoog omtrent relaties en seksuali-

teit. Antwerpen: Uitgeverij Garant. Sensoa (2016). Buiten de lijnen. Sensoa-Vlaggensysteem voor kinderen en jongeren met bijzondere behoeften. Antwerpen: Uitgeverij Garant.

Seymus, H. & Rogge, S. (1999). Zes vragen en een half antwoord. Tips voor relationele en seksuele vorming met allochtone jongeren. Rep en roer, december 1999 (nr. 9), 19-29.

Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen (2005). Mmmm ... methodieken en meer.

Van Bijsterveldt, M. (1996). Praten over seks in de multiculturele klas. Docentenhandleiding voor aids-voorlichting en seksuele vorming. Utrecht: Anraad.

Verhetsel, L. (2013). RSV-wijzer: een Vlaamse visie op relationele en seksuele vorming. Antwerpen: Sensoa.

Pimento versterkt wie met jongeren werkt

Op basis van jarenlange kennis en ervaring, en eigen onderzoek, versterken we kinderen, jongeren en hun begeleiders in thema's die de leefwereld van kinderen en jongeren bepalen: *relaties en seksualiteit, teambuilding, weerbaarheid en pesten, identiteitsontwikkeling en jongerenparticipatie*. Onze vormingen, workshops en trajecten dompelen jouw team, je klas- of jeugdgroep onder in een wereld vol inspiratie, motivatie en zelfs confrontatie. Altijd op een participatieve manier, op jouw maat. Alles kan, zolang het maar iets in beweging zet! En met onze informatieve publicaties en educatieve materialen maak je pittige onderwerpen op een positieve manier bespreekbaar. Kijk voor meer informatie op onze website: **pimento.be**

